

Az erdélyi magyar közéletéről – dióhéjban¹

Borbély Zsolt Attila interjúja Tóth Károly Antallal

Tóth Károly Antal 1942-ben született Szatmárnémetiben. Kolozsvári egyetemi tanulmányainak elvégzése után Nagyvárad különböző iskoláiban tanított, elsősorban biológiát és kémiát. Csaknem tíz éven át részt vett a minden héten összeülő, gazdag tevékenységű nagyvárad Ady Endre Irodalmi Kör vezetésében, munkájának szervezésében. Egyik szerkesztője volt az 1982-ben megjelenő *Ellenpontok* című nagyvárad földalatti folyóiratnak. Az ebben közölt írásai közül a szamizdat szerkesztőségének *Programjavaslata* a romániai magyarság jogfosztott helyzetének megváltoztatása érdekében (ennek végleges változatába beépítette társai javaslatait is), valamint a *Memorandum* közismertebb. Közvetítők révén mindkét dokumentum eljutott a Helsinki értekezlet madridi utókonferenciájának résztvevőikhez.

A román állambiztonsági szerveknek az *Ellenpontok* szerkesztőivel szembeni akciói után családjával áttelepedett Magyarországra. Mivel a szocialista magyar állam némi segítség helyett inkább lehetetlenné igyekezett tenni az életüket, néhány év múlva elhagyták az országot. Egy kanadai kitérő után végül Svédországban telepedtek le. T. K. A. menet közben volt levéltári „tudományos munkatárs”, nyomdai betanított munkás, egyetemista és környezetvédelmi tanácsadó. Jelenleg betegnyugdíjas. Négy gyermeke van, és egy unokája.

Írásai a hatvanas évek második fele óta jelennek meg a legkülönbözőbb lapokban. A *Hovatovább?* című gyűjteményes kötetét 1994-ben nyomták Szombathelyen, az *Ellenpontok* általa sajtó alá rendezett dokumentumait pedig Csíkszeredában adták ki 2000-ben. Mindenekelőtt kisebbségi és nemzeti kérdésekkel foglalkozik, de vallásos esszéi is vannak.

Több mint 20 év eltelt az Ellenpontokban megfogalmazott Memorandum óta. Hogy látod, mennyi teljesült az akkori messzemenően jogos erdélyi magyar követelésekből?

A román állammal szembeni követeléseinket tulajdonképpen nem maga a Memorandum (ez jogaink nemzetközi garanciáira vonatkozott), hanem a hozzácsatolt Programjavaslat fogalmazta meg. Ez tíz követelést tartalmaz. A mai helyzetet felmérve, megállapíthatjuk, hogy közülük egyetlenegy sem valósult meg. A tíz követelésnek összesen 58 pontja van; ezek mintegy negyven százaléka ma tárgyaltalan. Jó részük értelmetlenné vált a kapitalizmus visszatérével és az állami ellenőrzés mindenre kiterjedésének megszűnésével: szabad a könyv- és lapkiadás, a forgalmazásuk is, a magyar televízió adásai hozzáférhetők, az anyaországgal nem korlátozzák durván a kapcsolatokat, a magyarokat nem helyezik ki erőszakkal a Regátba, az állambiztonsági szolgálat magyarokkal szembeni módszerei pedig általában rejtetteké váltak. Az *Ellenpontokban* megfogalmazott igények közül igazi – bár itt is inkább részleges – sikert csak a magyar feliratok ügyében sikerült elérni.

Ne feledjük, hogy a mi akkori követeléseink nem vonatkozhattak az elkobzott tulajdonok visszaszolgáltatására, hiszen nem számolhattunk a „szocializmus” bukásával. De ha ilyen tartalmú pontokat is megfogalmaztunk volna, akkor sem valószínű, hogy sokkal szebb lenne a „megvalósítások” mérlege.

Ami a többi követelést illeti: nem alakult egyetlen magyar állami egyetem sem; Erdély elrománosítása, a regátiak támogatott áttelepedése tovább folyik; folyamatosan és tudatosan rombolják történelmi és kulturális múltunkhoz kapcsolódó környezetünket, hagyják pusztulni műemlékeinket; a magyarok többségének érvényesülési lehetőségei – egy ilyen röpiinterjú keretében nem részletezhető okok miatt – ma is kisebbek, mint a románoké. A csángók helyzete a jelentős erőfeszítések ellenére sem sokat változott.

¹ A *Székely Hírmondóban* a címe így hangzott: „Erdély elrománosítása, a regátiak áttelepedése tovább folyik”

A Programjavaslat autonómiát követelt: az egész Székelyföldre kiterjedő területit, továbbá kulturálisat, amely minden magyar vonatkozású művelődési kérdést és intézményt az akkor még nem létező nemzetiségi érdekvédelmi szervezet hatáskörébe rendelt volna.

Hajdani első fő követelésünk („Követeljük, hogy az egész magyarság elszakíthatatlan részének tekintessünk”) lényegében megvalósulást nyer, ha a budapesti Országgyűlés valóban lehetővé teszi, hogy a határokkal elszakított magyarok elnyerhessék szülőföldjükön a magyar állampolgárságot is.

Rendkívül furcsa számomra, hogy a rendszerváltás után (tudtommal) senkinek nem jutott eszébe megvizsgálni, hogy a megalakuló RMDSZ tudna-e hasznosítani némely ötletet a Programjavaslatban megfogalmazott célkitűzésekből.

Mi ma az erdélyi magyarság számára legfontosabb nemzetpolitikai imperatívusz?

Több fontos követelményről is beszélhetünk.

Szerintem a legparancsolóbb szükségesség egy olyan többszintes magyar ifjúsági szervezet megléte, amelynek fő célkitűzése a gerinces emberi tartás, a méltósággal teli öntudat kialakítása, erősítése lenne. Egy olyan szervezet, amelynek tagjai belső értékeiket szembe tudják állítani a liberális világ csábító hitványságaival, akik felnőve úgy tudnak majd rugalmasak lenni, hogy közben soha ne adják fel önmagukat, és képesek felismerni, megérezni, hogy szűkös anyagi körülmények között is lehet gazdag életet élni. Hogy soha ne tudjanak lényük legjavából áldozni, csak hogy „jobban” éljenek. Megmaradásunk legfontosabb biztosítója, ha az eljövendő generációk az igazi gazdag életet fogják keresni.

Egy ilyen szervezetet nem irányíthat az iskola, sem pedig valamely politikai jellegű képződmény. A mai vezetőséggel bíró RMDSZ aztán különösen nem. Méltó irányítója csak az egyházak által létrehozott valamilyen, aktuálpolitikai érdekektől független ökumenikus társaság lehetne. Ők kellene gondoskodjanak arról is, hogy ez ne egy ma divatos „parttalan” szervezet legyen, amelyben magatartásától teljesen függetlenül bárki ott lébecolhat, hanem rang legyen tagnak lenni benne.

Parancsoló szükségesség (imperatívusz) lenne, hogy az RMDSZ-ben egyértelmű demokratikus eljárások biztosítsák annak a lehetőségét, hogy a tagság leválthassa (és le is váltsa) azokat a vezetőket, akik közösségük érdekeit személyes hatalmuknak, anyagi érdekeiknek, a kormányban betöltött pozíciójuknak vagy a kormányzásban való részvételüknek rendelik alá.

Alapvető nemzetpolitikai igény, hogy az erdélyi magyar közösség maga intézhesse életének ügyeit. Ezt az autonómia különböző formái biztosíthatják. Például a Székelyföldet megilleti a területi, a romániai magyarok egészét pedig a kulturális autonómia.

Parancsoló szükségszerűség az a nemzetközi fórumok által is megerősítendő tilalom, amely nem engedi meg azt, hogy egy ország többsége megváltoztassa a kisebbségek által lakott vidékek etnikai összetételét, hogy így helyileg is többségbe jutva, a többségi elv érvénye révén megfossa a kisebbséget érdekei érvényesítésének lehetőségétől az önkormányzatokban.

A legfontosabb nemzetpolitikai imperatívuszok közé tartozik az is, hogy a magyar nemzet tagjainak összetartozása méltó jogi-intézményi formát öltjön végre: a világ bármely országában, így a Romániában élő minden magyar is megkaphassa a magyar állampolgárságot, ha kéri.

Miként lehetséges, hogy e célok tekintetében az erdélyi magyarság egyik legerősebb szervezete, az RMDSZ nem fogalmaz meg egyértelmű álláspontot?

Az RMDSZ szocialista-szociáldemokrata politikát folytat. Az ilyen típusú pártok egyrészt a „szocialista tábor” összeomlása, másrészt a globalizáció velejárói miatt elvesztették ideológiai alapjaikat. Ennek ellenére, nagyfokú pragmatizmusuk következtében, ma ők a legéletképesebbek: elvi alapok hiányában mindig arra fordulnak, amerre a nagyvilág szelei fújnak, így bárkájuk gyorsan halad, anélkül, hogy bármiféle úti célt ki tudnának tűzni. Ma a nyugati világban az ultraliberalizmus szelei az uralkodók, így főleg ezek dagasztják a szocialista vitorlákat is. Bizony nem véletlen, hogy Markóék oly jó viszonyban vannak a mai magyar kormánypártokkal. A szélkakas elvére alapozott működése miatt nem is várhatjuk, hogy az RMDSZ – amíg a mai gárda vezet – fontos nemzetpolitikai kérdésekben egyértelműen és következetesen foglaljon állást.

Végső soron hol rontottuk el, el, mikor kellett volna másképpen lépni?

Lassanként rontottuk el, de kitartóan. Azzal kezdődött, hogy az RMDSZ-székházak sok helyen az egyéni anyagi érdekek érvényesítésének a terepei is lettek. Egyszerűbb formákban például beszerzési kapcsolatok építése révén. Nem a többséget alkotó, önzetlenül lelkes önkéntesekről van szó, hanem az ügyesekről, akik úgy érezhették, szélesebb terepet találtak „tehetségük kibontakoztatására”.

Aztán megteremtek a funkciótöke részvényesei, majd szépen kialakult a hatalom- és pénzszerzés nagymestereiből az az elit, amelynek ma meghatározó szerepe van az RMDSZ életében és irányításában. Az igazi lehetőségek a román politikai szférába való beilleszkedéskor nyíltak meg előttük. Már csak azért is, mert hatalmuk alapjait nem kellett többé a demokratikus legitimitásban keresniük, „természetesen” eredt az a román hatalomban való társalkodásból. Ezután már elég volt a legitimitásnak fondorlattal, esetleg némi erőszakkal megteremtett látszata is. Ebben segítettek és segítenek nekik mindazok, akik függő viszonyba kerültek velük. Ez az elit tehetséges emberekből áll: hamar és jól megtanulták, hogyan kell a politikai hatalmat gazdaságivá konvertálni, és viszont. A nemzetiségi élet mind nagyobb területeit igyekeznek ellenőrzésük alá vonni. Markónak a legnagyobb kifogása az Orbán kormány ellen nem véletlenül volt az, hogy nem hagyta, hogy a segélyek minden elosztócsapján ő tartsa rajta a kezét.

Markó Béla és társai olyan változásokat is a maguk érdemének nyilvánítanak, amikhez nem sok közük volt. Ugyanakkor tévedhetetlenek és felválthatatlannak hirdetik magukat. Amíg az RMDSZ vezetése az ő és a holdudvarukhoz tartozó egyének kezében van, addig a szervezettől épp a legfontosabb célokért való küzdelmet várja hiába az erdélyi magyar.

A Magyar Polgári Szövetség megerősödése némileg megingatta most az RMDSZ-t, és visszatérve a hajdani, évekig megtagadott kongresszusi határozathoz, ismét fontosnak mondják a magyar autonómiát. Ez azt bizonyítja, hogy az emberek összefogással igenis megtörhetik káros hegemoniáját, és így talán megnyílik a lehetőség egy tisztább nemzetiségi közélet felé, amely problémáink megoldásának a tőlünk függő legfontosabb feltétele.

Göteborg, 2004. október

(Megjelent az *Átalvető* 2004. decemberi, valamint némi rövidítéssel a *Székely Hírmondó* 2005. október 18-i számában.)